

УДК 657:65.012.12

Черниш С.С.,
к.е.н., доцент,
завідувач кафедри фундаментальних дисциплін
Чортківський інститут підприємництва і бізнесу
Тернопільський національний економічний університет

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИК АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Постановка проблеми. Господарська діяльність підприємств відбувається завдяки організованому, якісному, своєчасному та ефективному управлінню, що являє собою сукупність взаємопов'язаних послідовно здійснюваних функцій. Виникнення та розвиток кризових явищ значною мірою пов'язаний з недостатньою увагою керівників підприємств до аналітичної роботи, яка, по суті, є опосередкованим захистом підприємства від виникнення кризи платоспроможності. З метою отримання кваліфікованої оцінки господарської діяльності власники та керівники підприємств дедалі частіше звертаються до аналітичних розрахунків, зокрема, до фінансового аналізу, проведення якого дозволяє одержати висновок про достатність платіжних засобів, співвідношення власних та залучених коштів, швидкість обороту капіталу й причини його зміни, обсяг фінансування певного виду діяльності тощо. Тому головним завданням сучасної системи управління є розробка ефективної методології оцінки господарської діяльності, яка за відсутності детального аналізу може мати негативні тенденції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних та методичних засад оцінки фінансового стану вітчизняних підприємств внесли вчені-економісти: Л.Д.Білик, Ф.Ф.Бутинець, В.М.Івахненко, Л.А.Лахтіонова, Є.В.Мних, А.М.Поддєрьогін, В.В.Сопко, О.О.Терещенко, С.І.Шкарабан та ін.

Питання оцінки фінансового стану підприємств розглядалися в працях зарубіжних науковців і практиків, зокрема: М.І.Баканова, І.Т.Балабанова, Л.Бернстайна, О.В.Єфімова, В.В.Ковальова, М.Р.Метьюса, Д.Міддлтона, В.П.Привалова, Ж.Рішара, В.М.Родіонової, Г.В.Савицької, Д.Стоуна, Е.Хелферта, А.Д.Шеремета та ін.

Проте в сучасних умовах існує необхідність розробки єдиної методики фінансового аналізу з метою адаптації до вітчизняних умов господарювання. В значній мірі це зумовлено трансформаційними процесами в Україні, направленими на досягнення міжнародних стандартів економічної діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення методичних основ проведення аналізу фінансового стану суб'єктів господарювання та надання пропозицій щодо їх вдосконалення з метою розробки єдиної методики через доповнення системи показників та стандартизації їх розрахунку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Зазначимо, що визначення поняття «фінансового стану» закріплене в законодавстві України. За визначенням Фонду державного майна України «фінансовий аналіз діяльності підприємства – комплексне вивчення фінансового стану підприємства з метою оцінки досягнутих фінансових результатів, що проводиться за допомогою методів фінансового аналізу за даними бухгалтерської (фінансової) звітності» [1, ст. 1].

Також поняття «фінансового стану» включає в себе велику кількість характеристик ефективності діяльності підприємства. Згідно з Методикою Фонду державного майна України «фінансовий стан – це сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів підприємства, реальні й потенційні фінансові можливості підприємства [1, ст. 1].

Щодо визначення поняття «фінансового стану» зарубіжними авторами, можна зауважити, що поняття фінансового стану як такого не оцінюється, а аналізується загалом діяльність підприємства. При цьому поняттю фінансовий стан є тотожними поняття фінансового положення (financial position), фінансової стійкості (financial sustainability), фінансовий результат (financial performance). При цьому акцент робиться на здатності підприємства забезпечувати власну платоспроможність, покривати свої зобов'язання, покривати витрати діяльності, створювати новий продукт з наявних ресурсів та отримувати при цьому дохід.

За ринкових відносин аналіз фінансового стану набуває пріоритетного значення, оскільки попередньо проведена оцінка діяльності підприємства відповідно до запитів керівництва зокрема

надає можливість сформувати оптимальну структуру засобів підприємства, визначити найбільш раціональні шляхи використання ресурсів, забезпечити наявність на поточному рахунку підприємства мінімально необхідної суми грошових коштів для погашення поточних зобов'язань, розробити комплекс заходів з попередження чи недопущення виникнення збитків тощо.

Слід зазначити, що більшість підприємств здійснюють аналіз фінансового стану з метою оцінки фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності. Лише незначна кількість підприємств за його допомогою оцінюють перспективи розвитку підприємства в майбутньому.

За традиційною практикою аналізу фінансового стану підприємства виділяють такі загальні методи, якими може скористуватися фінансовий аналітик: горизонтальний аналіз, вертикальний (структурний) аналіз, трендовий аналіз, аналіз відносних показників (коефіцієнтів), порівняльний аналіз та факторний аналіз.

Виокремлюють також внутрішній і зовнішній аналізи фінансового становища.

Внутрішній аналіз здійснюють для потреб керування підприємством. Його мета – забезпечити планомірне надходження коштів і розмістити власні й позикові засоби так, щоб створити умови для нормального функціонування підприємства, одержання щонайбільшого прибутку й унеможливлення ризику банкрутства.

Зовнішній аналіз здійснюють інвестори, постачальники матеріальних і фінансових ресурсів, котрі контролюють органами на основі публікацій звітності. Його мета – установити можливість вигідно вкласти засоби, щоб забезпечити максимум прибутку й унеможливити ризик втрати.

Аналіз фінансового стану передбачає проведення аналізу діяльності підприємства за певними напрямками. Ці напрями відрізняються у вітчизняній практиці та зарубіжному досвіді, що представлено на рис. 1.

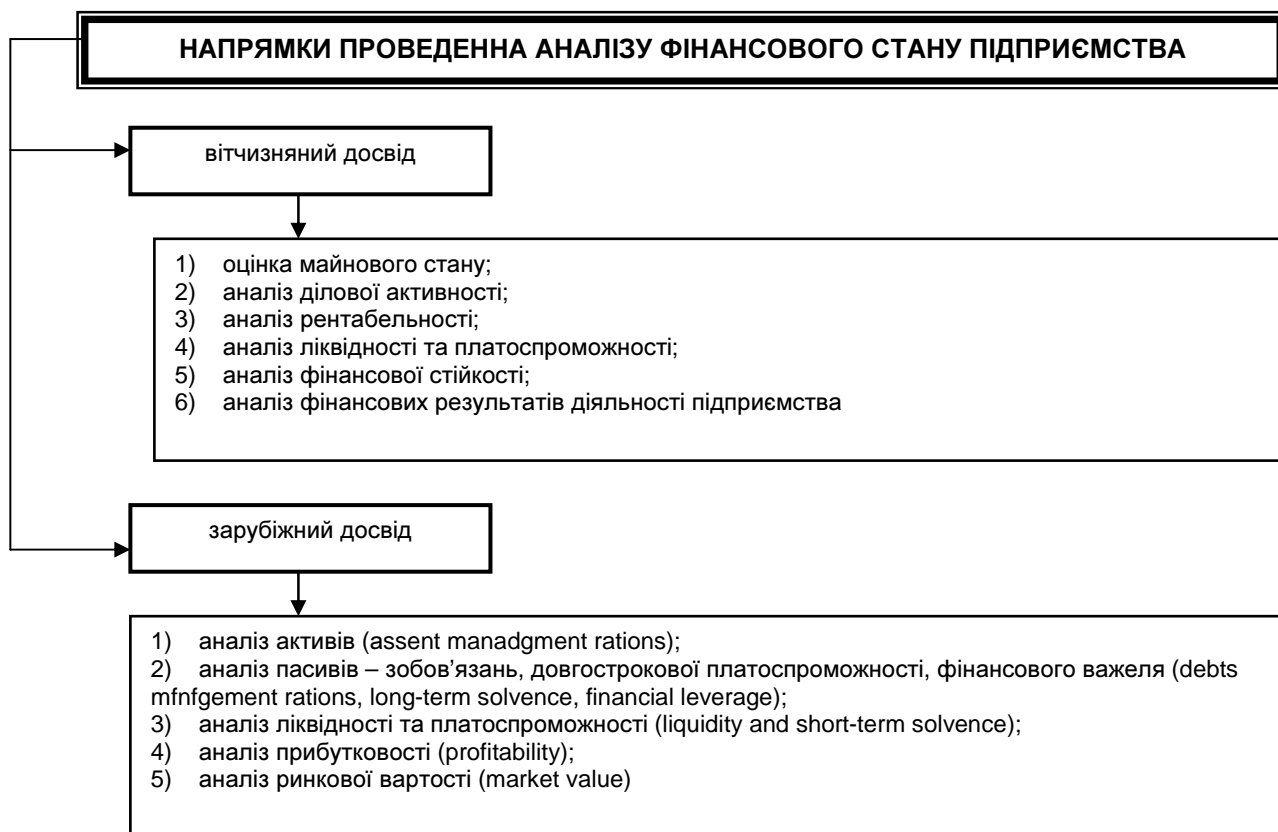

Рис. 1. Напрями проведення аналізу фінансового стану підприємства

В практиці вітчизняних і вчених [9-10] досить широко застосовуються горизонтальний, вертикальний, факторний, порівняльний та коефіцієнтний аналіз. При цьому аналіз проводиться як за абсолютними, так і за відносними показниками.

У зарубіжній практиці [13] аналіз фінансового стану проводиться здебільшого шляхом коефіцієнтного аналізу (ratio analysis) за окремими напрямками аналізу, що дозволяє аналізувати різні підприємства не зважаючи на масштаби їх діяльності, визначаючи ефективність та прибутковість їх діяльності. Перевага віддається проведенню порівняльного аналізу (дані підприємства порівнюються з встановленими нормативами або показниками підприємств-конкурентів), трендового аналізу (trend analysis), який включає у себе вертикальний аналіз (common-size analysis), горизонтальний аналіз відносних показників (percent change analysis). Широко застосовується також факторний аналіз,

особливо за допомогою моделі Дю Понту.

Також у ході аналізу фінансового стану підприємства можуть використовуватися найрізноманітніші прийоми, методи та моделі аналізу, їхня кількість та широта застосування залежать від конкретних цілей аналізу та визначаються його завданнями в кожному конкретному випадку.

У світовій практиці вже накопичений достатній досвід інтегральної оцінки фінансового стану підприємств. Це такі відомі комплексні показники, як індекс Альтмана, модель Спринггейта, модель Ліса, метод Creditmen Ж. Депальяна. Але всі ці моделі непридатні для вітчизняних умов господарювання, тому що їх розроблено з використанням вибіркової сукупності підприємств інших країн, а тому враховані параметри істотно відрізняються від наших. На сьогодні українськими вченими вже розроблені такі моделі, як дискримінантна інтегральної оцінки фінансового стану підприємства (О.Терещенко), яка базується на застосуванні методології дискримінантного аналізу на основі фінансових показників вибіркової сукупності вітчизняних підприємств і комплексна оцінка фінансового стану підприємства на основі використання матричних моделей (О.Хотомлянський, Т.Перната, Г.Северина). Цей метод оцінки дозволяє виявити тенденції у динаміці фінансового стану підприємства.

Слід зазначити, що будь-який аналітичний процес має здійснюватися на єдиній затвердженій методиці, яка забезпечить отримання повного й співставного висновку про стан досліджуваного підприємства. Відповідно слід визначити, що більшість вчених, зокрема, Є.П. Кожанова [13], Л.А. Лахтіонова [14], Є.В. Мних [15], Н.В. Тарасенко [16] та ін. основними етапами оцінки фінансового стану підприємства виділяють аналіз структури та динаміки активу та пасиву балансу, ліквідності і платоспроможності, руху грошових коштів, фінансової стійкості, ділової активності, ймовірності банкрутства підприємства.

Проведене дослідження методик аналізу фінансового стану за різними авторами свідчить не лише про відсутність єдиної системи оціночних показників для визначення ступеня стійкості фінансового стану підприємства, рівня платоспроможності та ліквідності, але й про наявність різних назв для показників, розрахованих за одним і тим же алгоритмом, та однакових назв для індикаторів, обчислених різними способами.

Відмінності у назвах, методиці розрахунку фінансових коефіцієнтів, значні коливання у нормативних значеннях фінансових коефіцієнтів вказують на те, що методика фінансового аналізу в Україні потребує доробки та удосконалення.

На особливу увагу заслуговують дослідження проф. В.В. Ковальова щодо причин невідповідності методики аналізу фінансового стану колишніх пострадянських країн ринковим умовам господарювання [12, с. 30]. Відповідно виділимо наступні причини:

1. Західний досвід використання показників та їх нормативних значень без інтерпретації їх використання на українських підприємствах. Нині в Україні набуло поширення застосування зарубіжних методик розрахунку фінансових коефіцієнтів. Функціонуючи в інших країнах світу методики аналізу фінансової стійкості здебільшого неспроможні правильно оцінити стан справ саме в Україні. Тому потрібно розробити нову уніфіковану методику, яка б задовольнила широке коло користувачів. Адже фінансові показники повинні давати об'єктивну і точну характеристику фінансового стану підприємства, його стійкості; для всіх показників мають бути зазначені числові нормативи діапазону їх змін як у просторі, так і в часі.

2. Несистематизованість напрямів аналізу фінансового стану підприємства, що не дозволяє побачити зміни у фінансовому стані або результатах господарської діяльності та визначити тенденції і структуру таких змін, що, у свою чергу, не вказує керівництву підприємства на загрози та можливості, які йому властиві. Для оцінки стану суб'єкта господарювання потрібно використовувати не просто певний перелік фінансових коефіцієнтів, а їх систему, на основі вивчення яких можна було б сформувати цілісну картину діяльності підприємства (відповідно – система оціночних показників фінансового стану підприємства має бути розроблена відповідно до потенційних інтересів кожної з груп користувачів фінансової звітності).

3. Відсутність диференціації нормативних значень показників за видами економічної діяльності.

Підтвердження вказаних причин неможливості повноцінного застосування методики аналізу фінансового стану знайшло відображення на рівні затверджених методичних рекомендацій з проведення аналізу діяльності підприємства [2-8] і виявлено їх неспівставність та суперечність.

Зауважимо, що фінансовий аналіз підприємства проводиться за встановленими та визначеними напрямками, а назва цих напрямів та порядок включення до загальної методики фінансового аналізу відрізняються у кожній з наведених рекомендацій. Це стосується насамперед переліку показників, порядку їх розрахунку, розходженнях у підходах до оцінки майнового стану, аналізу фінансового потенціалу, аналізу ліквідності, оцінки платоспроможності (фінансової стійкості), оцінки ділової активності, аналізу рентабельності тощо.

Кожен державний орган, перед яким звітується підприємство, ставить свої власні вимоги та наводить особисті розрахунки тих чи інших показників фінансового стану підприємства. А той факт, що однакові за назвою показники розраховуються різними способами, викликає одержання різних результатів, збільшує ступінь невизначеності аналітиком.

Отже, забезпечення проведення аналізу фінансового стану є можливим за наявності оптимального переліку показників.

Недосконалість методів оцінки фінансового стану підприємства це не єдина проблема сьогодення. На сьогоднішній день також існують складності проведення аналізу фінансового стану, що обумовлено: 1) нестабільністю економіки; 2) кризовим станом; 3) політичною невизначеністю.

В умовах постійної зміни інформації багато фінансово-економічних показників розрахованих на певний час, можуть надалі загубити свою цінність для аналізу у зв'язку з нестабільністю національної валюти.

Також певну перешкоду аналізу фінансового стану підприємства дають: 1) різні форми власності, наприклад, чимало показників, що характеризують фінансовий стан акціонерних підприємств не можуть бути розраховані по причині відсутності або слабкого розвитку у державі ринку цінних паперів, де б оберталися акції цих підприємств і по яким можна б було судити про положення емітентів; 2) нестабільність законодавчої бази (фінансового податкового права), це також ускладнює проведення аналізу фінансового стану підприємства.

Для подолання даної проблеми необхідно, враховуючи умови фінансової кризи, розробляти нові методи оцінки фінансового стану, а також розробляти методи і способи покращення фінансового стану, підвищення платоспроможності і ліквідності.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, спостерігається певна відмінність у переліку показників за фінансового стану підприємства та методах розрахунку подібних показників.

До переваг зарубіжних методик можна віднести їх конкретність та визначеність у кількісному складі показників та інтерпретації їх результатів, спрощеність таких методик аналізу та оцінки фінансового стану підприємств.

В свою чергу – вітчизняні методики аналізу фінансового стану навпаки характеризуються значною відмінністю серед різних авторів у наборі показників для аналізу того чи іншого напрямку та різноманітною їх комбінацією. Таким чином, вітчизняна методика потребує уніфікації, зменшення кількості показників, що аналізуються. При цьому необхідно віддавати перевагу розрахунку тих показників, які мають найбільшу змістовність та необхідність для аналітика.

Фінансовий аналіз сьогодні повинен орієнтуватися на ринкові умови, що змінюються, державну політику в галузі реформування і становлення бухгалтерського обліку і аудиту, давати практичні напрями поліпшення фінансового стану підприємств і подолання кризових станів, в т. ч. банкрутства.

У ринкових умовах існує необхідність розробки методики аналізу фінансового стану підприємства, яка б давала можливість здійснення загальної оцінки динаміки та структури статей діючої в Україні фінансової звітності; комплексних досліджень фінансової стійкості та ліквідності балансу підприємств; обґрунтування методичних підходів щодо побудови системи фінансових коефіцієнтів та їх розрахунків; дослідження взаємозв'язку прибутку, руху капіталу та потоку грошових коштів; здійснення аналізу інвестиційної привабливості підприємств та організацій на основі фінансових коефіцієнтів та рейтингових оцінок.

У аналітичному процесі слід визначати напрями фінансового аналізу з оптимальним переліком показників: оцінка майнового потенціалу, фінансового потенціалу, розвитку і результативності діяльності, ймовірності банкрутства. Зазначений підхід до формування методики аналізу фінансового стану підприємства також дасть можливість створення автоматизованої бази агрегованих показників, що отримані із застосуванням зазначених методик в цілому по Україні, в розрізі окремих регіонів, видів економічної діяльності, форм власності тощо.

Література

1. Наказ Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України «Про затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації» від 14.02.2006 № 170 // Офіційний вісник України від 12.04.2006 - 2006 р. -№ 13. - с. 366

2. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій. Затверджена Наказом Агенства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій № 81 від 27 червня 1997 р. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 5 серпня 1997 року за № 288/2092 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 32. 14.

3. Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств. Затверджено Центральною спілкою споживчих товариств України від 28.07. 2006 р. – Режим доступу: <http://www.moz.gov.ua/ua/main/?docID=13483>

4. Методичні рекомендації по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій. Лист Державної податкової адміністрації України № 759/10/20-2117 від 27.01.1998 р. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GDPI1722.html.

5. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. Затверджено Наказом Міністерства економіки України № 10 від 17.01.2001 р. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2001_01_17/ME01007.html

6. Методичні рекомендації щодо проведення аналізу фінансового стану підприємства-боржника при отриманні відстрочок (розстрочок). Затверджені листом Державної податкової адміністрації України № 7141/10/20-від 15.06.1998 р. – Режим доступу: <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=156&ArtID=424>.

7. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації. Затверджено Наказом Міністерства фінансів України і Фонду державного майна № 49/121 від 26.01.2001 р. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 8 лютого 2001 р. за № 121/5312. – Режим доступу: <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=156&ArtID=425>.

8. Гавришко Н. Проблеми розрахунку коефіцієнтів ліквідності / Н. Гавришко // Теорія і практика економічного аналізу: сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку: Збірник тез IV міжнародної науково-практичної конференції (10-12 жовтня 2006 року). – Тернопіль, Економічна думка, 2006. – С. 86-88.

9. Давиденко Н.М. Методологічне забезпечення проведення аналізу фінансового стану підприємств / Н.М. Давиденко // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2003. – № 4 (26). – С. 92-98. 4

10. Івахненко В.М. Економічний аналіз: [Навч-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / В.М. Івахненко, М.І. Горбатюк, В.С. Львовчкін. – К.: КНЕУ, 2006. – 176 с.

11. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с.

12. Кожанова Є.П. Економічний аналіз: [Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни] / Є.П. Кожанова, І.П. Отенко. – Х.: ВД "ІНЖЕК", 2003. – 208 с.

13. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: [Монографія] / Л.А. Лахтіонова. – К.: КНЕУ, 2001. – 387 с. 13.

14. Мних Є.В. Економічний аналіз: [Підручник] / Є.В. Мних. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.

15. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз: [Навчальний посібник]. – 3-тє видання, перероб. і доп. / Н.В. Тарасенко. – Львів: "Новий світ – 2000", 2004. – 344 с.

УДК 004: 657 (045)

Яремко С.А.,
к.т.н., доц. кафедри економічної кібернетики
та інформаційних систем
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМКІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть в зв'язку із стрімким розвитком інформаційних технологій з'явилося багато нових напрямків використання комп'ютерних ресурсів для автоматизації управління різними бізнес-процесами підприємства. Особливо актуальним є розробка та впровадження інформаційних систем бухгалтерського обліку та контролю, що сприяють покращенню процесу обробки інформації та дозволяють проводити ефективний моніторинг діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність державного фінансового контролю, економічну необхідність його автоматизації та удосконалення на основі інформаційних систем і технологій обґрунтували в своїх працях такі вчені, як: Марченко Д.М., Шипунова О.В., Єльнікова Ю.В., Житна І.П., Садовнікова О.А., Шквіра В.Д. та ін. Судячи з кількості наукових публікацій, присвячених вивченню інформатизації діяльності органів державного фінансового контролю, зазначені питання є досить масштабними та потребують подальших досліджень для підвищення ефективності проведення обліку та контролю на підприємстві.

Постановка завдання. На даний час розроблені та використовуються велика кількість різних за параметрами та функціональними можливостями систем автоматизації облікової та контрольно-ревізійної діяльності, тому з'являється необхідність узагальнення досвіду цих розробок і їх впровадження, а також визначення напрямків подальшого розвитку.

У зв'язку з цим, **метою** дослідження є обґрунтування та окреслення контурів подальшого розвитку систем автоматизації обліку та контролю, що більш повно задовольняли б користувачів та